

A forradalomnak volt igaza, a rendszernek össze kellett roppannia

Kosáry Domokos, a Magyar Tudományos Akadémia volt elnöke, történész 1956-ra emlékezik

Kosáry Domokos történész, egyetemi tanár, akadémikus 1956-ban a Magyar Történelemszaki Forradalmi Bizottságának elnöke volt. Két évvel a forradalom után, 1958-ban négyévi börtönbüntetésre ítélték. A Magyar Tudományos Akadémia Történelemtudományi Bizottságának elnöke és a Magyar Tudományos Akadémia elnöke volt 1990-től 1996-ig. A Nagy Imrét támogatók köréhez tartozott a forradalom előtt.

■ Az 1956-os forradalom előtt aktívan részt vett a Petőfi-kör munkájában.

– Jó néhányszor felszólaltam a Petőfi-körben, bár nem tartoztam a szervezők közé, nálam fiatalabbak csinálták ezt, és a kollégáim az egyetemről. Nagy Imrét jól ismertem, hozzá tartoztam a baráti köréhez, 1956 júniusában részt vettem a 60. születésnapja alkalmából rendezett ünnepségen, s azzal köszöntöttem fel: „Remélem, mához egy évre már mint miniszterelnököt köszönhetjük hivatalosan!” Ő azt felelte, talán még addig sem kell erre várni. A válasz egyáltalán nem azt jelenti, hogy forradalmat készített elő, egyáltalán nem volt ilyen szándéka, hanem úgy gondolta, hogy az a folyamat, amelyik a XX. kongresszussal elkezdődött, lehetővé fogja tenni a helyzet olyan alakulását, amely az ő eszméinek is jobban megfelel. Én nem tartoztam sohasem a pártok körébe, egyikbe sem, csak meggyőződés volt, hogy azokkal az emberekkel kell tartanom, akik számára az ember és a nemzet fontosabb, mint egy szomszéd nagyhatalom politikai ideológiája. Velük érdemes kezdet fogni.

■ Hol volt a forradalom kitörésekor?

– Természetesen a többiekkel együtt végigvonultam a nagy tüntetések színhelyein, a Parlament előtt, a Bem-szobornál, a Rádió épületénél, a Szabad Nép székházánál, mindegyik helyen ott voltam, majd ezek után Losonci Gézával és Gimessel együtt beültünk vacsorázni a Hungária étterembe. Egymás után érkeztek hozzánk a hírek a tüntetések folyamataról, majd szemtanúja voltam a Rádiónál zajlott eseményeknek. Tulajdonképpen én politikai szerepet nem játszottam, nem is óhajtottam soha. Mindig csak a saját szakmámat szerettem volna művelni és ez az, amit nem hagytak. A

forradalmi bizottságba megválasztottak, én lettem az elnöke, ennyiben volt politikai szerepvállalásom, valamint Nagy Imre felkért arra, hogy hiszen ez még október 31-e és november 1-je között volt –, hogy ha a konzolidáció beáll a forradalom után, akkor együtt menjünk ki az ENSZ-hez, ő, Tildy meg én, és mi hárman maradjunk ott, mint Magyarország képviselői. Ebből később természetesen nem lett semmi, hanem idővel Nagy Imre annyit üzent még nekem Gimes Miklós által, hogy nyilván be fogják mocskolni az 56-os forradalom hírnevét – ami, hát jól tudjuk, meg is történt –, ezért hát megkért arra, gyűjtsek össze minden létező dokumentumot, amivel bizonyítani lehet az igazságot, ezt én meg is tettem. Ennek az után híre ment és elfogtak.

■ Mennyi időt töltött a börtönbent?

– 1957 őszén tartóztattak le, négy évre ítélték el, amiből két és fél évet letöltöttem. Az úgynevezett 476-os kategóriába tartoztam, azt hiszem, egy aktaszám után nevezték ezt így el. Azokat tisztelték meg ezzel az akasztással, akiket különösen veszélyesnek tartottak, egyezően a Nagy Imre embereit. Mi a börtönbent annyira szeparálódva voltunk, hogy még egymással sem érintkezhattunk, ha sétálni engedtek bennünket, akkor egyenként vittek le és senki sem állhatott szóba a másikkal. Egy idő után lazítottak valamennyit e nagy szigoron, s akkor egy cellába raktak Déry Tiborral, aki nehezen viselte el az egyedüllétet. Valamilyen nyugodt idegzetű embert kerestek mellé, én ennek bizonyultam. Nagyon jól megvoltunk egymással. Akkor már ő is tudott írni, én is kaptam könyvet, papírt és ceruzát, dolgozhattam. Ez tartott 1959-ig, akkor a nagy elzártság megszűnt, és ezt követően Eörsi Istvánnal kerültem össze, kinek a naplója azóta már megjelent nyomtatásban, s abból kiderült, hogy eléledégtünk mi ott együtt. Nagyon sokat dolgoztam a börtönbent, az 1981-ben megjelent Széchényi könyvem java részét ott írtam, úgyhogy nem volt teljesen haszontalan a rács mögött töltött idő. 1960 tavaszán kerültünk ki Déry, Eörsi és én. A legtöbben ekkor szabadultak, majdnem kicsit függetlenül attól, mennyire voltak elítélve.

■ Később hagyták-e Önt dolgozni?

– Engem már 1949-ben sem hagytak, eltávolították az egyetemről, ahol történelmet tanítottam, 1956-ig szá-

műzetben voltam, vagy sehol sem dolgoztam vagy könyvtárosként az agrár egyetemen. Ehhez képest a börtönek után valamelyest jobb lett a sorsom, mert levéltárban dolgozhattam, amit sokan száműzetésnek fogtak fel, de én nagyon hasznosnak találtam. Az az elvem: a rosszat nehéz az életben elkerülni, ezért mindenről meg kell találni, hogyan lehet jóra felhasználni. A levéltárban kutathattam, írhattam, s ez a száműzetésem a hatvanas évek feléig tartott, ekkor visszakerültem a Történelemtudományi Intézetbe és egymás után jelentek meg az írásaim. Még 1946-ban meg akartak választani akadémikusnak, de ez akkor nem ment, nem engedték meg. Nagy-nagy késéssel 1982-ben megtörtént, akadémikus lettem. Ezt a csehszlovák barátaink úgy fogták fel, hogy akkor kezdtél lazulni a rendszer Magyarországon, ha már én is akadémikus lehettem. Talán volt benne valami, majd 1990-ben megválasztottak az akadémia elnökének.

■ Az 1956-os események, a forradalom kettétörték-e a karrierjét?

– Többen feltették már nekem ezt a kérdést, hogy elcsúszott-e a karrierem 56 miatt. Nekem az a válaszom, hogy nem én csúsztam el, én ugyanaz maradtam, aki voltam, hanem a magyar politika követte el az ostobaságokat és a gazembereket egymás után, akár 1944-re, vagy 49-re, és végül 1956-ra gondolok. A díszleteket tologatták mellettem, a színpadi kullisszákat jobbra-balra, néha kényelmesebb, néha kevésbé kényelmes módon, de én mindig ugyanaz maradtam, nem változtam.

■ A Magyar Tudományos Akadémia elnökeként sokat tett annak érdekében, hogy az 1956-os eseményeket feltárják.

– Természetesen kötelességemnek éreztem méltányossági szempontból, mint állampolgár is és mint történész is mindezt megtenni. Feladatomnak éreztem az 56-os események feltárását, meglehetősen sokat kellett hadakozni, hogy megnyissák a különböző iratokat, lehetővé tegyék a betekintést az aktákba.

■ Hová helyezné az 1956-os forradalmat a világtörténelemben: hol a helye és milyen jelentőséggel bír?

– Végső fokon ez a mi országunk egy kis országa, azt is lehet mondani, hogy azok a követelések, amelyek 56 őszén Magyarországon elhangzottak, azok az akkori nagyhatalmi realitásokba nem illettek bele. A nagyhatalmak belenyugodtak abba, hogy semmi kö-

zük sincs hozzánk, mert mi beletartozunk a Szovjetunió szférájába. Meg ugye a Szovjetunió sem volt hajlandó lemondani rólunk. A kezdeményezések irreális követelések voltak, ennek ellenére én akkor is azt mondtam és most is fenntartom, hogy igen nagy jelentősége volt az ország kicsinyisége és a forradalom időtartamának a rövidsége ellenére 56-nak, mert ez megmutatta azt, hogy ha a széles néprétegek fegyvert fognak a kezükbe, akkor azt nem a polgári demokrácia ellen fogják fordítani, hanem a Szovjetunió ellen. Ezzel egy nagy jobboldali fél-elem és egy baloldali reménység végleg megbukott, mert kiderült, nem igazi az egész rendszer, mert hazugságra épült. Ez nagyon kemény próbatétel volt, mert a kísérletet Magyarország önmaga testén hajtotta végre, de az orvosi kísérlet a napnál is világosabban, mondhatni tudományos alapossággal bebizonyította, hogy ezt a kommunista diktatúrát hazugságokra emelték, s maga a diktatúra a saját eszményeit sem tartja tiszteletben, és abban a pillanatban, ha módja van az embernek, akkor máris szembefordul vele.

■ Mint történész milyennek látja Jugoszlávia viszonyulását a forradalomhoz?

– Eleinte teljes mértékben szimpatizáltak a forradalommal, de aztán elfordultak tőlünk. Itt fontos szerepet kapott a Hruscov–Tito-féle találkozó, az amerikaiak közölték Titóval, hogy nem érdeklődnek Magyarországról, így ők is elálltak a korábbi álláspontjuktól. Nekünk ez összeroppanás volt, drága és fájdalmas kísérlet, amivel bebizonyosodott az, ami a kísérletek során ki szokott derülni.

■ Győzhetett volna-e a forradalom, ha minden másképpen alakul?

– A forradalom győzött, mert a forradalom egy vereség győzelme volt. Én azt hiszem, hogy igenis győzött a forradalom, mert a vereség, a vérbe fojtás továbbra is ott élt a vezető politikai körök félelmeiben. Minden október 23-án tele volt rendőrökkel az ország, az egész város, mintha még egyszer újra lehetett volna csinálni az egészet. Nem lehetett! Borzasztó félelem volt ez a szovjeteknek is, sokkhatás érte őket, és végső fokon győzelemnek nevezhetjük azt, hogy egy idő múlva kiderült, a magyar forradalomnak volt igaza és ennek a rendszernek össze kellett roppannia.

VARJÚ Márta